

RAZMATRANJE RAZLIČITIH DRUŠTVENIH SISTEMA, PITANJA SVOJINE, KAO I POLOŽAJA ČOVEKA U PRIKAZANIM PROCESIMA

UVOD

Ljudi teže razvoju i progresu i imaju potrebu da zadovolje svoju radoznalost. Zadovoljavanjem radoznalosti i traženjem odgovora na brojna pitanja, čovek u kontinuitetu pronalazi odgovore koje je tražio i one na koje je slučajno naišao. Ne treba zaboraviti da je pre samo pet vekova, 12. oktobra 1492. godine, sa tri broda: *Nina*, *Pinta* i *Santa Marija*, Kristofer Kolumbo stigao do obala severnoameričkog kontinenta. Do tada su se pojave mogle događati na jednom kraju planete a da drugi kraj planete nije povezan s njima, niti informisan o tim događajima. To danas nije slučaj. Kauzalno povezani, danas severna i južna hemisfera, istočna i zapadna polulopta, međusobno koreliraju kroz najrazličitije načine i vrste veza. Uslovljena tehničko-tehnološkim razvojem, globalizacijom svih oblika društvenih veza, planeta Zemlja postaje jedna zajednička celina, u današnje vreme zaokružena i sa socijalnog aspekta. Razvoj tehnologije u toku 20. i 21. veka značajno doprinosi daljem umrežavanju i funkcionisanju planete kao celine. Taj proces povezivanja i „umrežavanja“ funkcioniše već dosta dugo i nazvan je prvobitno mondijalizacija (francuski *le mond* – svet), a naravno opšte je poznat i pod anglosaksonskim terminom *globalizacija*. Globalizacija je prema definiciji proces koji je na neki način definisan i ekonomskom ideologijom neoliberalizma (skovan je čak i termin *globalni neoliberalizam*), i koji nedvosmisleno utiče na dalji ekonomski progres čovečanstva, dok je inspirisan upravo ekonomskom ideologijom. S druge strane, liberalizacija tržišta je svakako jedan od najvažnijih procesa koji je uticao na ubrzanje globalizacije, a posebno one ekonomske. Istorijski posmatrano, razvoj tržišta je bio preduslovljen istraživanjem novih geografskih lokacija (novih tržišta), ali

REZIME

Ključne reči: globalizacija, neoliberalizam, zdravstvo, ekonomski aspekti globalizacije.

U radu se definišu ideološki koncepti razvoja posmatrani kroz različita društvena uređenja. Globalizacija stimuliše ekonomski razvoj, a neoliberalizam utiče i na podsticaj progresivizma u međunarodnim i nacionalnim privrednim okvirima. Odnos prema pojedincu i međusobna interakcija značajnih socioloških komponenata, morala i rada, veoma su važni jer se čovek nalazi u središtu ovih procesa. Takođe, od velikog je značaja posmatrati ove sociološke uticaje koje stvaraju nove razvojne tendencije upravo zajednički, a ne odvojeno, jer za čoveka kao jedinku one nisu odvojeni uticaji, već predstavljaju jedan „radni okvir“ delovanja. Postavlja se i pitanje da li je etički kapitalizam moguć.

i razvojem proizvodnih pogona u razvijenim kapitalističkim društvima u prošlosti. U Evropi, organizovana tržišta su se razvila mnogo kasnije nego u SAD (10, 68–60). Sa početkom Prvog svetskog rata zemlje su ukinule klasičnu konvertibilnost i prešle na papirni standard, koji im je omogućavao da povećaju štampanje novca kako bi finansirale potrebe rata potpuno nezavisno od kretanja i veličine zlatnih rezervi, što je, istorijski posmatrano, omogućilo dalji razvoj finansijskih instrumenata, ubrzanje ekonomskih tokova, opšti progres.

Značajno je napomenuti da su ideje Maksa Vebera doprinele stvaranju adekvatnog „ambijenta“ za dalji razvoj modernog kapitalizma, gde su kapitalistički duh i protestantska etika zapravo vezani za sam pojam postignuća, a koji onda dalje definiše „društvo postignuća“ i visoku razvojnu motivaciju, ali i prosperitetno društvo. Dakle, po tom osnovu je pravljena razlika između motivisanih i prosperitetnih društava i onih nazadnih.

Nasuprot razvoju kapitalizma kroz epohe, razvijali su se i drugi sistemi poput socijalističkog i komunističkog uređenja, a 1870. godine rodio se čuveni osnivač komunističke, boljševičke partije, čovek koji je kasnije rukovodio Ruskom revolucijom u oktobru 1917. godine – Vladimir Lenjin. Istorija ekonomije ne bi trebalo olako da se shvata, bez temeljnog razmatranja misli ovog ruskog genija i Robespjera, a pre njih i Monteskjea i Rusoa. Izuzeti ova filozofska razmišljanja iz objektivne slike razvoja ekonomskih prilika kroz istoriju je neobjektivno u najmanju ruku. Dijalektika materijalizma, iako proučavana u sklopu filozofije, kao nauka koja proučava najopštije zakone kretanja i razvitka prirode društva i ljudskog mišljenja (prema Marksu i Engelsu), važno je da bude makar pomenuta u okviru novijih ekonomskih udžbenika. Filozofija kao oblik i forma društvene svesti (najviša), uopštava rezultate i usmerava na razvitak svih njenih oblika, a pre svega naučnog saznanja. (6,10)

U vezi sa tim, neki autori (poput Anrija Lefevra) smatraju da je nemoguće razumeti prošlost, sadašnjost i budućnost bez razumevanja Lenjinove misli i onoga što se naziva marksizam-lenjinizam. U svom delu *Lenjinova misao*, Anri Lefevr se osvrće na razumevanje pojmova lenjinizma, odnosno između marksizma i lenjinizma i ukazuje na značaj tog pravca koji se izdvojio od pravaca poput trockizma ili na primer pravca Roze Luksemburg, poznatog kao luksemburžizam.

Iako je Marks uzimao teoriju o zemljišnoj renti Davida Rikarda kao osnovu i oslonac za dalje analiziranje seljačkih pitanja, čini se da u njegovim delovima nema dovoljno obrađenih segmenata koji se tiču raspodele dohodatka između različitih „klasa“ u društvu, kao i cena i dohodaka uopšte.

Lenjin se pak bavio problemima preraspodele nacionalnog dohotka i cenama, i primenom agrarnih reformi u procesu in-

Lefevr smatra da se prošlost ne može razumeti bez razumevanja Lenjinove misli i marksizma.

dustrijalizacije i mehanizacije kroz socijalistički pristup. On se u svojim delima takođe osvrtao i na odnos između socijalizma i demokratije, uvidevši da ne isključuju jedna drugo, međutim u isto vreme uvidevši opasnost, jer se demokratija može razvijati u okviru socijalizma, pa kao takva može dovesti do daljeg povratka buržoazije. Ocenjujući te odnose kao dijalektičke, primetio je da sadrže potencijale za dalje sukobe.

U samom razvoju monopola neki su videli potencijalnu propast kapitalističkog, buržoaskog koncepta, dok su drugi u monopolima videli začetak novog poretka. Lenjinizam bi se onda, prema Lefevru, mogao posmatrati kao analiza kapitalizma monopola.

Posmatrano iz današnje perspektive, neoliberalizam kao ekonomska ideologija se zalaže za apsolutno ukidanje svih oblika monopola. Monopolisti su izvođeni pred sud i kažnjavani, a svetske organizacije poput Svetske trgovinske organizacije zabranjuju postojanje monopolskih pozicija u svim oblastima uključujući i zdravstveni sektor.

U kalkulaciju o progresu i globalizaciji treba uključiti i stalno povećanje broja stanovnika planete, koje dalje utiče na upotrebu i devastiranje pojedinih resursa poput vode (pijaće) i obradivog zemljišta. Broj stanovnika Zemlje, hronološki posmatrano je porastao sa 6,7 milijardi u 2009. godini na 7 milijardi 2011. godine, dok je već 2016. godine bilo 7,44 milijarde. Krajem januara 2018. je zabeleženo približno 7,6 milijardi stanovnika. Ako se nastavi ovim trendom, do 2030. se može očekivati da će svetska populacija brojati 8,2 milijarde, a 2050. više od 9 milijardi stanovnika. (12)

NEOLIBERALIZAM I SAVREMENI ASPEKTI

Istorija neoliberalizma kao danas vodeće ekonomske ideologije nije dovoljno dugačka da bi se izveli finalni zaključci, međutim, od velike je važnosti analizirati tokove i uticaje ove ekonomske ideologije u kontekstu razvoja i liberalizacije tržišta.

Liberalizam 20. veka vezao je pojam blagostanja za ultimativno pravo na slobodu. Značajna je razlika u manifestaciji ekonomskog i političkog liberalizma. Postoje brojni slučajevi u istoriji kada su društva primenjivala liberalne ekonomske principe dok je Vlada zapravo bila autokratska. (1,10–51) Danas se neoliberalizam poigrava sa fundamentalnim pristupom liberalizmu i vraća nas na inicijalna tumačenja nastala u 19. veku. Međutim, svakako reinicira važnost slobodnog tržišta i to bez centralnoplanskih privrednih rešenja.

U cilju liberalizacije tržišta, važno je redefinisati ulogu države kao „posrednika“ u svim tržišnim aktivnostima, koja po-

Blagostanje i pravo na slobodu su povezani, veli liberalizam.

sredstvom monetarne i fiskalne politike upravlja tržišnim odnosima. Svojim dobrim upravljanjem država može doprijeti daljem razvoju tržišta, a takođe i sanacijom određenih negativnih efekata (što možemo videti na primeru kriza), ali sa druge strane svojim negativnim delovanjem država zapravo generiše te iste krize i dovodi do pozitivnih i negativnih istorijskih ekonomskih ciklusa.

Osnovna razlika između neoliberalnog (zasnovanog na idejama Adama Smita o ulozi države u privredi) i intervencionističkog pristupa (zasnovanog na primeni Kejnzijanske teorije funkcionalnih finansija, koju su dalje razvili švedski ekonomisti G. Mirdal i B. Olin, kao i američki ekonomisti A. Hansen i A. Lerner. (7)) jeste u različitom shvatanju državne intervencije u privredi uopšte.

Dominantnu ulogu u nastanku i izgradnji američkog društveno-političkog i ekonomskog sistema imali su oni koji su napuštanjem svojih matičnih evropskih država ostavljali za sobom sva nezadovoljstva autoritarnim režimima apsolutističkih monarhija. Zbog toga je od samog postanka američke države organizacija javne vlasti u Americi doživljavana kao nužno zlo. (9)

PRIVREDNI PROCESI I MORAL POJEDINCA KOJI VRŠI RAD

Važan aspekt odnosa prema moralu u privrednim procesima je svakako i pitanje svojine. Kako postoje dva tipa svojine, društveni i privatni, s tim u skladu postoje i dve vrste morala. Poznato je da je moral koji podržava društvenu svojinu zapravo više altruistički i da je generalno bliži svim prihvaćenim moralnim vrlinama. Sa druge strane, privatna svojina je vrlo čvrsta monopolska institucija i tu se često dešava da se svojinski odnos prenese i na neke druge elemente kojima po pravilu ne bi trebalo da odgovora. Tu se prevashodno misli na ljudska bića, pa je shodno tome moguće da takvi ljudi budu i fizički robovi ili da pak budu potčinjeni i da se izjednače sa stvarima, kako navodi dr Radomir Lukić u delu *Sociologija Morala*, a takođe i da postanu sredstva rada po.. Time se menja i njihova moralna vrednost i pretvara u ekonomsku. (8)

Rad kao privredna delatnost je neizbežan element i ljudski proces. Sama činjenica da ljudi ne mogu raditi sami, već da moraju biti udruženi, zapravo utiče na njihovo umrežavanje, na stvaranje određenih veza i odnosa. Iz tih veza se dalje definišu društvene norme i pravila morala.

Rad se i po Frojdu vezuje za *moral*. Naime, Frojd smatra da bi čovek bez rada postao nečovek, i da vrlo verovatno ne

bi imao nikakvih viših moralnih težnji. Takođe, Frojd smatra da rad suzbija nagon za uživanjem, da se čoveku time smanjuju vreme i energija za uživanje, zatim da rad suzbija agresiju kod čoveka i da čovek oslobođen rada bi ličio na mladog bika ili pastuva koga interesuje samo užitak, dok bi radan čovek, nasuprot pastuvu, bio poput konja koji mirno vuče kola dok radi koristan posao. Ovakav primer takođe koristi i akademik Radomir Lukić u svojim radovima. Interesantno je ovakvo gledište posmatrati sa aspekta razvoja tehnologije u 21. veku, kada bi trebalo da je potreba za radom čoveka sve manja. (8)

Jasno je da *moral* ne određuje društveno-ekonomski sistem kroz oblik svojine. Ovo je zapravo od ogromne važnosti jer dalje implicira to da se nijedan sistem ne može promeniti samo zahvaljujući moralnim idealima ukoliko nema adekvatnu i realističnu potporu u okviru ekonomskih uslova. Neki autori navode za takav pristup upravo socijalistički sistem, a zatim i etatistički pristup, koji su predstavljali borbu za ideale. Još jedan od primera koji potvrđuje da u slučaju u kome postoji nužda i ekonomski interes *moral* nema velike vrednosti, jeste i zelenašenje protiv koga se borila crkva, pravo i *moral* kroz vekove, ali se zadržalo do dana današnjeg. Stoga postoji i stav da privredni procesi imaju svoje društvene zakone na koje *moral* ne može uopšte uticati. Međutim, moralom se ipak može uticati na privredne procese, bar u krajnjim instancama njihovog moralnog podržavanja, kada se poredak dodatno uravnotežava i dobija na značaju, ili pak moralnim negodovanjem koje dovodi do revolucije kako bi se postojeći sistem zamenio novim. Tu je važno definisati *moral* eksploatisanih u poređenju sa moralom eksploatatora, koji se razlikuju po svojim polazištima.

Privredni procesi imaju svoje društvene zakone na koje moral ne može uticati.

Moral takođe može imati udela u izboru vrste rada odnosno profesije, pa se može desiti da se zbog niskog morala određenih zanimanja ljudi njima neće baviti iako im donose brzu i efikasnu ekonomsku korist. Tu se pritom ne misli samo na nečasne kriminalne poslove, prostituciju i sl., već i na uslužne delatnosti, kao što su ugostiteljstvo i drugi poslovi koji zahtevaju visok nivo servilnosti. Iako postoji maksima koja kaže „posao je posao“, tu bi se upravo moglo raspravljati o moralnom aspektu koji ta maksima definiše. (8)

Drugi i značajniji sistemski problem kod kapitalizma jeste to što se proizvodi po svaku cenu kako bi se zadovoljila konkurentnost, dok se socijalizam tu razlikuje. Ovakvom proizvodnjom stvara se potrošačko društvo koje ima veštački izazvane potrebe samo da bi dolazilo do potrošnje, što vodi do smanjenja kvaliteta proizvoda kako bi se zadovoljila što veća proizvodnja. Dakle, cilj je jedino i isključivo u postizanju profita.

Sa druge strane, socijalizam proizvodi da bi se trošilo (proizvodnja radi potrošnje), odnosno radi zadovoljenja potreba, i

tu je suštinska razlika jer u ovom slučaju se udovoljava potrebi čoveka, a u kapitalističkom sistemu se zarad ostvarivanja profita čovek pretvara u sredstvo.

Takođe, čovek u savremenom dobu, kao deo jedne organizacije, mora da poštuje moralne društvene norme te organizacije. Čoveku je dopušteno da se razvija samo u pravcu koji je u skladu sa ciljevima organizacije. To je posebno izraženo u okviru globalnih poslovnih sistema, u kojima je korporativna kultura izrazito razvijena. Često je svaki drugi pravac razvoja nepovoljno posmatran od strane kolektiva.

Stiče se utisak da standardizacija vodi obezličavanju.

Osim toga, čovek predstavlja jednu sponu u širokom spektru rada kompanije, u uslovima visokospecijalizovanog rada, gde se sve drugo što nije relevantno za rad na toj poziciji nemilosrdno odbacuje. Teži se standardizaciji svega, organizacije, radne snage, sve se pretvara u bezlično. Tu leži opasnost, jer bezlično i identično ne donose novine (inovacije), ne donose razlike u kojima se vide progres i ideje.

Ako se vratimo na specijalizaciju u radu, ona ima veliki negativni uticaj (po mišljenju autora) iako Adam Smit u *Bogatstvu naroda* to maksimalno opravdava iz ekonomske perspektive, time što navodi primer proizvodnje eksera u kome se takmiče dete (mladi čovek) koje pravi eksera svakodnevno i iskusni kovač koji je stručan ali pravi eksera samo ponekad. Naravno, dete je pobedilo i to za 300-400% u ukupnom broju napravljenih eksera, čime je doprinelo da se danas sve što se proizvodi radi u sklopu specijalizacije. (11) Čovek, kao ljudsko biće, ima potrebu da radi, da proizvodi i time oseća zadovoljstvo ne samo usled izvršenog rada već i kreativno zadovoljstvo, a i zadovoljstvo posmatrajući produkt svoga rada koji će kasnije biti korisno upotrebljen. Danas, specijalizacijom čovek često ne vidi produkt svoga rada, jer je to robotizovana aktivnost koju čovek sprovodi završujući, primera i satire radi, ceo radni vek „prednji levi točak“ u fabrici Krajslera u Mičigenu. Sa sektorom usluga je ista situacija.

Osim toga, u obrazovanju je situacija još teža. Danas čovek može sagledati samo delove slagalice kroz svoje obrazovanje usled potrebe za specijalizacijom profesija, ali i neospornom činjenicom da su nauka i tehnologija toliko napredovali da je u većini oblasti neophodno imati usko specijalizovane stručnjake.

Dijalektički materijalizam upravo daje svoj aspekt sagledavanja problema klasnog raslojavanja i položaja čoveka. Analizirajući dijalektički materijalizam kao nauku, značajno je razumeti hronološki razvoj društvenih oblika organizacije, podele rada, uopšte ekonomije kroz istoriju.

Raspad horde kao oblika organizacije prvobitnog društva je nastao onda kada je došlo do razvoja materijalne proizvodnje, a tada je otprilike došlo i do razdvajanja umnog i fizičkog rada

i počela je da nastaje filozofija. Oblik društvene organizacije u koji je horda prerasla je bio klasno robovlasničko društvo. Ta novonastala klasa, robovlasnička, koja se zapravo ogledala u trgovcima i zanatlijama, sada je imala mogućnost da se oslobodi rada (fizičkog), međutim, ona postaje zainteresovana za stvaranje veće materijalne dobiti kroz povećanje materijalne proizvodnje. Tadašnje borbe između naučnog i materijalističkog i religioznog ili idealističkog su se nastavile i traju i do dana današnjeg. Međutim, danas, kada je nastupilo *Ekonomsko doba* (misli se na uznapredovali neoliberalizam, ali i njegovu ideološku komponentu posmatranu iz ugla čoveka kao jedinke), kada postoji jedno metaforičko mišljenje da je nova religija zapravo novac, materijalno, a da dosadašnje religije gube svoj značaj u očima vernika širom sveta (u nekim sociološkim i demografskim istraživanjima pomnije se čak i termin *posthrišćansko društvo*, jer mladi zapadne Evrope i SAD su u značajno manjoj meri zainteresovani za religije), može se postaviti hipoteza da je zapravo jedna epoha viševekovne borbe materijalističkog i idealističkog, u smislu da je sa jedne strane nauka a sa druge religija, zapravo završena u klasnim društvima. Stoga je nova borba zapravo čisto klasna, sa ciljem da se isključi i rad države kao neke vrste posrednika između pojedinaca i velikih korporacija. (3); (4) Kada se isključi država, možda ni pojedinac koji je na dnu klasne lestvice više neće imati ona prava koja bi inače imao. Prema nekim analizama autora, zdravlje predstavlja poslednji bastion odbrane od neoliberalizma i njegove pune primene jer je to jedna, a možda i jedina, oblast u kojoj materijalno ne može da zameni neophodnu ljudskost čoveka u odnosu prema zdravlju i životu čoveka kao jedinke.

Zdravlje je, verovatno, poslednji bastion koji nije pao pred liberalizmom.

Međutim, nije isključeno da će u budućnosti odnos prema zdravlju takođe dobiti svoj materijalistički koncept, i da će onda primena neoliberalizma kao ideologije koja kreira globalni ekonomski sistem biti moguća u svom punom obimu. Trenutno, čak i Sjedinjene Američke Države, kao perjanica neoliberalizma, imaju veliki udeo (oko 40%) u zdravstvenom sistemu, dok veliki broj drugih zemalja ima učešće od 80 i više procenata. Globalne organizacije poput Svetske trgovinske organizacije zabranjuju učešće države u konceptu zdravstva iako bi prema nekim proračunima to bilo višestruko korisno za građane. Naime, oko 40 miliona ljudi u SAD nema adekvatno zdravstveno osiguranje. Izračunato je da ukoliko bi se prešlo na takozvani en. *singlepayer system*, u kome bi se umesto velikom broju kompanija uplate za zdravstveno osiguranje plaćale jednom subjektu (državi na primer), uštedelo bi se oko 300 mlrd. dolara, što bi bilo dovoljno za plaćanje kompletne zdravstvene nege stanovništva. Međutim, to se ne dozvoljava jer ideja neoliberalnog koncepta je upravo u tome da se smanji državni

intervencionizam. Takođe, takve organizacije ne brane pojačanje uloge države i zbog stvaranja monopolske pozicije, jer značaj neoliberalnog koncepta jeste u omogućavanju ravnopravne tržišne utakmice za sve učesnike. Interesantno je to da, iako je obezbeđena visoka konkurentnost kompanija koje se bave pružanjem usluga zdravstvenog osiguranja, cene tih usluga se kontinuirano povećavaju i postaju sve nedostižnije za prosečne građane SAD.

ZAKLJUČAK

Globalizacija kao proces (posebno ekonomska) i neoliberalizam kao ideologija, izazivaju duboke i složene promene u samoj prirodi našeg društva, donoseći nove mogućnosti, ali i nove rizike. Pozitivni aspekti liberalizacije se ogledaju u činjenici da se povećava konkurentnost nacionalnih privreda i obezbeđuje slobodnije kretanje svih oblika kapitala, ali oni takođe imaju uticaj i na bolju alokaciju resursa. Takođe, kao pozitivni aspekti se mogu identifikovati i omogućavanje političke i finansijske stabilnosti i bolje funkcionisanje tržišta finansijskog kapitala.

Među najznačajnije negativne aspekte ubraja se smanjenje uticaja nacionalnih kompanija usled otvaranja tržišta, ali i povećana zavisnost države od uvoza. Globalizacija je praktično dovela do toga da liberalizacija počinje da biva među najznačajnijim pravacima reformi privreda.

Tehnologija je eliminisala ili značajno smanjila mnoge barijere komunikacije, uključujući geografsko rastojanje, vreme i troškove. Vreme je da počne razvoj integrisanog sistema koji promovira i olakšava globalizaciju medicine i zdravstvene zaštite. Revolucija u informacionoj tehnologiji – globalna, bežična i trenutna komunikacija od čoveka do čoveka, od čoveka do mašine, pa čak i od mašine do mašine. U globalizaciji je važno izbeći hegemonizaciju, a postići konstruktivnu integraciju koja bi omogućila raznovrsnu saradnju koja premošćava i sisteme i tradicije.

U kalkulaciju o progresu u globalizaciji treba uneti i stalno povećanje broja stanovnika planete koje dalje utiče na upotrebu i devastiranje pojedinih resursa poput vode (pijaće) i obradivog zemljišta. Ovakav dramatičan porast broja stanovnika značajno utiče na pitanje resursa u ishrani, ali i na sve ostalo. Tomas Maltus (1766–1834), engleski ekonomista, imao je vrlo pesimistička stanovišta u vezi sa progresivnim razvojem, a između ostalog je i kreator Maltusovog zakona o stanovništvu, koji se bazira na problemima loših životnih uslova za koje navodi da je glavni uzročnik upravo povećanje broja stanovnika na planeti i sve manja količina hrane. Tada je na svetu živeo značajno manji broj stanovnika, pa bi bilo interesantno saznati sadašnje stanovište ovog poznatog naučnika o problemima održivog razvoja.

Međutim, bitan je odnos prema čoveku kao jedinki i centralnoj tački svih ovih procesa, i zapravo je od suštinske važnosti. Tu se postavljaju brojna pitanja o izazovima sa kojima se suočava čovek u procesima rada, u procesima i životnim okolnostima kojima je izložen kroz sve navedene promene. Dodatna težina je sada stavljena na nauku *Sociologije morala*, kako bi se razumeli svi ti procesi i uticaji društva i privrednih procesa obeleženi predznakom progressa i to globalnog. Dr Radomir Lukić je pisao o sociologiji morala i još 70-ih godina dao odlično viđenje društva i izazova današnjice u kojima se čovek nalazi u središtu tih promena, i u kojima *moral* i *rad* i odnos prema ovim suštinskim komponentama se menjaju iz socijalističkog, kroz etatičko a zatim kapitalističko i danas u neoliberalno društvo. Važno je podsetiti u knjigama i udžbenicima na dijalektiku materijalizma, na istorijski razvoj ekonomske misli i nanovo upoređivati odnos ekonomskih sistema prema čoveku kao pojedincu. trudeći se da se shvate sve kompleksne promene kojima je čovek današnjice okružen.

Bitno je osvrnuti se na suštinsku ideju kapitalizma da proizvodi po svaku cenu, kako bi se zadovoljila konkurentnost, dok se u socijalizmu proizvodi da bi se trošilo (proizvodnja radi potrošnje), odnosno radi zadovoljenja potreba. Tu je suštinska razlika, jer u ovom slučaju se udovoljava potrebi čoveka, a u kapitalističkom sistemu se zarad ostvarivanja profita čovek pretvara u sredstvo.

REVIEW OF DIFFERENT SOCIAL SYSTEMS, OWNERSHIP MODELS AND POSITION OF THE INDIVIDUAL IN THE DISPOSED PROCESSES

SUMMARY

Key words: globalization, neo-liberalism, health, economic aspects of globalization.

The paper defines the ideological concepts of development observed through different ideologies. Globalization stimulates economic development, and neo-liberalism also influences the progression of progressivism in international and national economic frameworks. The attitude towards the individual and the interaction between each other and the important sociological components of morality and work are of importance since man is at the heart of these processes. Also, it is very important to observe these sociological influences that create new development tendencies in a common and separate way, since for man as one they are not separate influences but they represent a „working framework“ of action. The question arises as to whether ethical capitalism is possible.

Prateći kapitalističku ideologiju i sistemska rešenja, stvara se potrošačko društvo koje ima veštački izazvane potrebe samo da bi dolazilo do potrošnje, što dalje prouzrokuje pad kvaliteta proizvoda a sve u svrhu osnovnog i jedinog cilja – postizanju većeg profita.

Pozicija čoveka u savremenom dobu nije jednostavna. Čovekov odnos prema radu i sam *moral* čoveka je u mnogo čemu podložan pritiscima savremenog društva, potrebe za progresivizmom, učešćem u neoliberalnoj ekonomiji i u procesu globalizacije. Situacija je još kompleksnija za one ljude koji pripadaju nacionalnim ekonomijama koje su doživele ili doživljavaju tranziciju.

U današnje vreme, zdravlje se sve više posmatra kao kapital i sve je više predmet politika i različitih međunarodnih legislativa. Međutim, zdravstvena nejednakost je takođe značajan predmet nacionalnih zdravstvenih politika. U fokusu progressa, globalizacije, neoliberalizma, reformi zdravstvenih sistema, kroz vreme, uvek je jedna ista komponenta prisutna, a to je čovek, pa se upravo tim odnosom i njegovim modifikacijama treba ponajviše baviti i truditi se da se ti uticaji ne posmatraju izolovano, jer ih ni čovek kao jedinka i učesnik tih procesa tako ne posmatra.

LITERATURA

1. Rikardo. D. (1953). Načela političke ekonomije. Kultura. Zagreb
2. Kosanović, I. (1956), Dijalektički materijalizam. Veselin Masleša. Sarajevo
3. Stamenovic, M. Gulan, B. Dragas, B. (2017). Srbija Danas. 2017. Prometej NS
4. Chomsky, N. (1999). Profit over people, Neoliberalism and global order. Seven stories press. USA
5. Petrović.M. (1999), „Državni intervencionizam u savremenoj tržišnoj privredi – na primeru SAD–a i Nemačke“, Ekonomska misao, vol. 32, br. 1–2
6. Friedman, M and Friedman. R (1990): Sloboda izbora, lični stav, Beograd. A. Lerner: Economics of Employment, Praeger, New York
7. Lerner, A. (1951), Economics of Employment, Praeger, New York
8. Coakson, M, Lee, L. (2011). The origin and development of markets: A business history perspective. Business History Review 85 (Spring 2011): 9–37 The President and Fellows of Harvard College
9. Lukić, R. (1956). Sociologija morala. Narodna knjiga. Beograd
10. Smit, A. (1970). Bogatstvo naroda. Kultura. Beograd
11. Dženkins, F. The Next Christendom: The Coming of Global Christianity. Oxford University Press. 2011
12. Flajšman, R. Kapitalizam kao religija. (2017). Gradac. Čačak